

SANTRAUKA. Vytauto Didžiojo universiteto mokslo žurnalas „Darbai ir dienos“¹ buvo pradėtas leisti 1930 metais, leidyba nutraukta sovietmečiu ir atnaujinta 1995-aisiais. Profesorius Leonas Gudaitis (1935–2019) redagavo atkurtąjį mokslo leidinį daugiau nei dešimt metų – nuo 1994 iki 2006-ųjų. Per tą laiką parengė 36 tomus (t. 1 (10)–45), kurių kiekvieno apimtis buvo didesnė nei 20 spaudos lankų. Drašiai galima kalbėti apie turtingą redagavimo palikimą. VDU biblioteka saugo šių leidinių bylas, kurios fiksuoja mokslinio redaktoriaus darbą nuo teminių tomų sudarymo idėjos iki galutinio varianto: pateikiami teminių tomų planai, redaguoti autorių tekstai, korektūriniai variantai. Profesorius įrašai liudija ne tik dėmesį rašytiniam tekstui, bet ir grafinei raiškai, meniniam redagavimui. Šiame straipsnyje apsiribojama stilistiniu žurnalo redagavimu: leksikos, sintaksės taisyklėmis. Ypač atkreipiamas dėmesys į stilistines variacijas, aiškinamasi, kas ir kodėl keičiama, svarstoma, kaip būtų galima įvardyti redagavimo principus. Analizė parodė, kad „Darbų ir dienų“ mokslinis redaktorius Gudaitis labiausiai vengė stilistinės monotonijos, išitvirtinusių standartinių posakių ir siekė teksto gyvumo, turtingumo, glaustumo.

RAKTAŽODŽIAI: „Darbai ir dienos“, literatūrologija, redagavimas, kalbos vartosenos normos, stilistinės variacijos.

ĮVADAS

Knygoje „Spauda ir žmonės“ (2005) profesorius Gudaitis įrašė tokius žodžius: „Noriu klysti... Niekam verta tiesa, tegul ji būtų pati teisingiausia, kurios neišbandė abejonės“ (Gudaitis 2005: 11). Šis moto ne tik tinka gausiems literatūrologiniams darbams (kurių, deja, ne vienas dar liko rankraščiuose), bet ir mokslinio leidinio „Darbai ir dienos“ redagavimui.

Pirmojo žurnalo „Darbai ir dienos“ pratarmėje, rašytoje leidinio tęsėjo, akcentuojamos pastangos saugoti tradiciją, pradėtą Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Vinco Krėvės-Mickevičiaus: redaktorius nurodo, kad „tęsiamą prieškario

¹ Profesorius Gudaitis visur rašo abi didžiąsias pavadinimo raides, tvirtindamas, kad išsaugo savitą antraštės rašybą. Deja, dabar galiojančios taisyklės tokios rašybos neįteisina. Šio straipsnio citatose lieka redaktoriaus pasirinktas variantas.

„Darbų ir Dienų“ numeracija, išsaugoma savita antraštės rašyba, laikomasi tos pačios humanitarinės pakraipos“ (Gudaitis 1995: 4). Kartu rodoma pastanga nemėginti „kopijuoti ankstesnių knygų sandaros ir turinio elementų“ (Gudaitis 1995: 4), o atitikti laiko poreikius.

Paskutinio parengto tomo palydimajame tekste žurnalo sudarytojas pripažįsta: „Yra dvejoji redaktoriai: vieni jaučia, ko nori, kiti žino, ko reikia“ (Gudaitis 2006: 291). Ši priskyrimo pirmiesiems, ieškotojams, kuriantiems savą raiškos būdą: 30 teminių tomų sąvadas rodo pastangas kurti mokslinį žurnalą kaip polifonišką tekstą, kurio atskiros dalys apimtų kultūros visumą – nuo filosofijos iki komunikacijos ir informacijos.

Šiame straipsnyje kaip tik ir siekiama aptarti tai, kas buvo ilgamečių redaktoriaus ieškojimų objektu: kaip komponuoti tekstus, kad jie sietųsi vienas su kitu, kaip kurti atskiro numerio, atskiro teksto vienovę? Profesoriumi buvo labai svarbi komunikacija su skaitytoju. Paskutiniu savo kaip redaktoriaus sakiniu pripažįsta: „Džiaugiuosi jų neapvylęs“ (Gudaitis 2006: 292). Todėl bus aiškinamasi, kas įgalintų taip tvirtinti: kaip kuriamas siuntėjo ir priėmėjo ryšys, kokius teksto redagavimo principus galima atsekti.

Kol kas panašių „Darbų ir dienų“ redagavimo tyrimų nebuvo, tad šis straipsnis – tik žvalgytuvės, nepretenduojant į galutines tiesas. Pasak profesoriaus Gudaičio, „moksle tai neįmanoma, nes tikrovės pažinimas ir teorijų turinio tikrinimai nesibaigia“ (Gudaitis 1995: 4). Galima tik kelti hipotezes, vengiant kokių nors griežtų ištarmių, galbūt kiti tyrinėtojai dėlėtų kitus akcentus.

Tokių mokslinių nusistatymą lemia ir pačios tiriamosios medžiagos apimtys: analizuojama tik nedidelė redakcinio darbo dalis, 35 ir 36 numerio redagavimas, sugulęs į bylas VDU A. 4, B. 208–212. Iš viso buvo peržiūrėti 704 lapai, kuriuose žymu leidinio sumanymo tapsmas ir atskirų straipsnių kaita nuo pirminio spausdinto varianto iki pirmos ir antros korektūros bei galutinio rezultato – paties žurnalo. Šiedu 2003 metų numeriai pasirinkti neatsitiktinai – abu literatūrologiniai, kviečiantys gilintis į XX amžiaus pirmos pusės lietuvių literatūrą. Kartu juose randame tai, kas profesoriaus pasakyta apie visus sudarytus tomus: „Medžiaga buvo kaupiama nesidairant į mokslinius laipsnius ir akademinus nuopelnus nuo profesorių iki bakalaurų“ (Gudaitis 2006: 292).

TEORINĖS PRIEIGOS

Aptariant redaktoriaus darbą galimi įvairūs apibūdinimai: kalbos žinovas, stiliaus meistras, rašytojo pagalbininkas ir pan. Vis dėlto moksliniam tyrimui tokie ar

panašūs panegiriniai žodžiai nieko neduotų. Šiame straipsnyje siekiama gilintis į komunikacijos aktą, kurį apibrėžia teksto funkcijos: reprezentacinė, tarpasmeninė ir struktūrinė, susijusios su trimis esminiais klausimais: kas, kodėl ir kaip. Aiškinantis reprezentacinę funkciją svarbu gilintis į kalbinę turinio raišką, turint omeny, kad „ta pati situacija gali būti perteikta labai skirtingais būdais“ (Marcinkevičienė 2008: 34). Analizuojant tarpasmeninę funkciją, apimančią siuntėjo ir priėmėjo ašis, tampa svarbus teksto oficialumo lygmuo, autoriaus požiūris, kurį galima atrasti net objektyviausiame tekste. Galiausiai struktūrinė funkcija skatina gilintis į dar vieną komunikacijos akto aspektą: kaip struktūruojamas informacijos srautas, kokie tekstiniai ir intertekstiniai ryšiai kuriami.

Šią kalbinę prieigą, įgalinančią tekstą suvokti kaip pasirinkimą, papildo ir šiuolaikinės stilistikos darbai. Pasak Nicolaso Couplando, stilius yra ketinimų rinkinys (Coupland 2007: 1). Ypač šiam tyrimui svarbi stilistinės variacijos samprata. Jussi'is Karlgrenas pabrėžia: „Autoriai galės rinktis įvairiais būdais ir dėl įvairių priežasčių: tai priklauso nuo asmeniškai teikiamos pirmenybės, nuo požiūrio į skaitytoją, ką žino ir kaip patinka kiti panašūs tekstai“ (Kalgren 2010). Šie pasirinkimai vadintini stilistine variacija.

Stiliaus kaip pasirinkimo samprata labai paranki tyrinėjant redaktoriaus darbą, aprašant dviejų raiškos būdų skirtumus. Turint prieš akis redaguotą tekstą aiškiai matyti, kokie leksikos, sintaksinių konstrukcijų galimybių variantai, kas atmetama, o kas įtvirtinama. Tas pats pasakytina ir apie žanro analizę: viena vertus, žanrinės konvencijos apriboja redaktorių, kita vertus, bandoma iš jų išsiveržti, ieškoti alternatyvų.

Šias kalbininkų teorines nuostatas siekiama derinti su literatūrologine įžvalga, tuo labiau kad profesorius Gudaitis buvo literatūros, spaudos tyrinėtojas, parengęs ne vieno rašytojo knygą. Galbūt iki šiol neturėtume nei Prano Morkūno, nei Juozo Žlabio-Žengės. Straipsnyje pasikliaujama hermeneutinio aiškinimo galimybėmis: tekstas nėra atsijęs nuo konteksto, nuo kultūrinės atminties, nuo ankstesnių kartų darbo.

REDAGAVIMO NUOSTATOS LIETUVOJE

Prieš aptariant Gudaičio redagavimo principus, reikėtų bent trumpai apžvelgti, kokie svarbiausi pirmtakų darbai ir į ką redaguojant buvo kreipiama daugiausia dėmesio. Galima kelti hipotezę, kad profesorius sukūrė savą sistemą, kuri ne tik tęsia ankstesnių redaktorių darbus, bet ir juos papildo.

Kalbininką Joną Jablonskį galėtume išskirti kaip kalbos normintoją, bene labiausiai susitelkusį į teksto taisyklingumą ir grynumą. Arnoldas Piročkinas, analizavęs Jablonskio redaguotą Vaižganto raštų kalbą, pažymi, kad „Jablonskis labai rūpestingai ieškojo stilistiškai adekvačių norimai išreikšti minčiai, piešiamam vaizdui pakaitalų. Tačiau ne visada jam tai pavyko padaryti“ (Piročkinas 2000: 162). Turint omeny istorinį kultūrinį kontekstą galima tarti, kad didžiausi redagavimo sunkumai kilo dėl pastangų sukurti pavyzdinius tekstus, kurie perteiktų gramatikoje įtvirtintas kalbos normas. Dėl to jau tarpukariu atsirado įtampa tarp kalbininkų ir rašytojų, kurie skundėsi, esą „kalbininkai negali spręsti apie literatūros kūrinių kalbą, nes jie neišmaną apie stilių“ (Piročkinas 2000: 162).

Šie kalbininkų ir literatūrų ginčai sovietmečiu buvo kiek prislopę dėl represinių struktūrų įtakos, tai liudija kitas garsus redaktorius Aleksandras Žirgulyš, parengęs ne vieno klasiko raštus. Esminiu savo redagavimo principu jis laiko jau ne griežtą kalbos normų paisymą, o pagarbą autoriui. Straipsnyje „Redagavimo keliai ir kryžkelės“ Žirgulyš teigė: „Tačiau redaktoriaus vaidmens nereikia pervertinti. Šiaip ar taip, negalima besąlygiškai teigti, kad „leidyklos redaktorius vadovauja autoriui“, bet visada reikia tvirtinti, kad, būdamas svarbus knygos veikėjas, redaktorius turi būti ir mažas, kuklus žmogus“ (Žirgulyš 1981: 4). Pasak Aldono Pupkio, Žirgulyš redagavimo darbą suvokė jau kiek kitaip nei daugelis kalbininkų: „<...> jo daugiau matyta kalbos funkcionalumas, o mūsų gal pernelyg pabrėžta kalbos grynumas ir autentiškumas – senas literatū ir kalbininkų ginčas“ (Pupkis 2009). Šis „Vagos“ leidyklos redaktorius savo darbo patirtį apibendrino ne viename straipsnyje. Tekstai taip pat nugulė į knygą „Prie redaktoriaus stalo“ (1979).

Profesorius Gudaitis savo redagavimo nuostatų išsamiau neaprašė. Paskutiniame jo rengtame „Darbų ir dienų“ tome teliko toks prisipažinimas: „<...> teko braukyti, perrašinėti ištisus gabalus ir netgi tapti anoniminiu bendraautoriu“ (Gudaitis 2006: 292). Galbūt ne vienam kiltų noras apkaltinti redaktorių savivaliavimu, per dideliu kišimusi į autoriaus kalbą, juk toks redagavimas visai priešingas Žirgulyšo principui. Vis dėlto reikia klausti, kodėl taip buvo daroma. Atsakymą profesorius pateikė dar pirmajame jo rengtame numeryje: „Darbai ir Dienos“ neapvils tų, kurie mėgsta skaityti ir sugeba suprasti“ (Gudaitis 1995: 5). Taigi ne kalbos taisyklingumas – kaip Jablonskui, ne ištikimybė autoriui – kaip Žirgulyšiui, o pagarba skaitytojui, kuris yra išspręs ir tikisi gerai parengtų tekstų. Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos tokia laikysena anaip tol nelaikytina autoritariška: siekiama kurti kuo efektyvesnį ryšį tarp siuntėjo ir priėmėjo, galvojama apie teksto malonumą, kuris gali būti patiriamas ne tik skaitant grožinę literatūrą, bet ir mokslinį tekstą. Redaktorius pasisakė už įdomumą, kuris netrukdo mokslininkumui, apgailestavo, kad „dabar kuo toliau, tuo mažiau gilinamasi į esmę, o labiau paisoma formaliųjų dalykų“ (Gudaitis 2006: 291).

STILISTINĖS VARIACIJOS

Aptariant reprezentacinę funkciją, pabrėžtina, kad turinio dėstymas visuomet prasižeda nuo pavadinimo, kuris duoda toną visam tekstui. Tai ypač svarbu žurnalistams, bet turėtų rūpėti ir mokslininkams – patraukti dėmesį teksto antrašte ir paantrašte. Profesorius mėgo dvigubinti pavadinimus ir tai matyti iš taisyčių ir galutinio varianto – spaudinio. Peržvelgus 35 ir 36 numerius galima aptikti, kad dauguma tekstų turi tokį dvigubą kodą: pavadinimu siekiama aprėpti esminį teksto pranešimą, paantrašte temą sukonkretinti, paversti literatūrologinė ištarne. Pavyzdžiui, avangardistų autorių kūrybos analizė sugula į tokius pavadinimus: „Ypatingo nerimo poetas (Žmogus ir pasaulis Juozo Tysliavos kūryboje)“, „Maištautojo dalia (Juozo Žlabio-Žengės pėdomis)“. Pirminiai visų šių pavadinimų variantai niekuo neišsiskiria, nebent savo formaliu dėstymu: „Žmogaus ir pasaulio santykis Juozo Tysliavos poezijoje“ (208-14)², „Juozo Žlabio-Žengės gyvenimas ir kūryba“ (208-77). Profesoriaus sugalvoti pavadinimai ir tikslesni, ir informatyvesni, ir aiški, gyvesni, patrauklesni, suteikiančys daugiau intrigos. Autoriai negalėjo skųstis tokiu Gudaičio išradingumu. Dainius Vaitiekūnas korektūriniame variante yra palikęs įrašą: „Dėkoju už puikų pavadinimą. Jis tinka“ (209-15). Pirminis variantas buvo „Metalepsė Julijono Lindės-Dobilo romane „Blūdas“ (209-1), kurį redaktorius pakeitė į tokį: „Pagal pasakojimo meno logiką (Metalepsė Dobilo romane)“. Gudaitis ne tik taisė pavadinimus, siekdamas patraukti skaitytojo atidą, bet ir keitė skyrių, poskyrių antraštes, kad visas tekstas būtų vientisas savo prasminiais sandais (1 pav.). Akivaizdu, kad kartais siekta išvengti net ir to, kas priskirtina formaliesiems mokslinio darbo reikalavimams, pavyzdžiui, vietoj monotoniškai visuose straipsniuose kartojamo „Įvadas“ ar „Išvados“ Ugniaus Keturakio straipsnyje „Iliuzijos ir realijos (Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos kelionė)“ pirmajame redakciniame variante įrašoma „Prieš pradedant“ (212-80) ir „Baigiant“ (212-98), o korektūriniame variante dar patikslinama „Pradedant“ (212-102). Tad apie antraštes, paantraštes, skyrių pavadinimus galvojama visą laiką, jie padeda kurti tokį turinį, kuris intriguos, skatins skaitytojo smalsumą. Greičiausiai tokį dėmesingą grafiškai ryškiausioms tekstų dalims lėmė ilgas darbas dienraštyje „Kauno diena“, kuriame įkūrė literatūrinį priedą „Kūrybinė savaitė“, ir žurnale „Nemunas“. Literatūros teoretikas Gerard'as Genette'as tokias teksto dalis vadina paratekstais ir tvirtina, kad jie užima ypatingą vietą, nes tarnauja geresniam teksto suvokimui. Pasak mokslininko, kaip mes skaitytume „Ulisą“, jei romanas nebūtų pavadintas „Ulisu“ – pavadinimas nurodo skaitymo kryptį (Genette 1997: 2). Profesorius Gudaitis visada apgalvodavo, kaip perteikti įvairių humanitarinių mokslo sričių tekstus, tai didžiulis iššūkis redaktoriui, bet kartu ir tikra pagalba skaitytojui, ieškančiam įdomaus teksto.

² Šie du skaičiai reiškia bylos numerį ir lapo numerį, įrašytą VDU archyvarės Eglės Juknevičienės.

2.4. Pažinusių pasaulį žmogaus vidiniai išgyvenimai. 19 p. d.

← Kūno nerimas neatsiranda be priežasties. ^{duo}Visa ko esmė slypi giliau nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Anglų sociologo Antonio Gidens'o knygoje pateikiamos kelios skirtingos tyrinėtojų išvados apie nerimą visais laikais. Manoma, kad gyvenimas mažesnėse, tradiciškos kultūros tekėjo ramiau, t.y., nerimo būseną buvo retesnė, bet jos turinys ir forma ^{daugiau} laikui ^{begant} keitėsi. Pritaikiusi šias mintis Juozas Tysliavos poezijai, ^{matyti}pritarė, kad nerimo turinys ir forma ^{iš tiesų} paliepsniui kito: paviršutiniška emocinė būseną darėsi vis sudėtingesnė, keitėsi į gilesnę pajautą. Savam krašte nerimas reikėsi daugiau kaip nerimastingumas. Tai buvo noras laužyti ribas, bravūruoti ir taip empiriškai pažinti pasaulį. Įgavęs įvairios patirties, jau modernusis Aš susiduria su rimtesniu nerimu. Taigi nerimo mastelis didėja, ir tai yra normalus reiškinys, nes pasivaikščiojusio po pasaulį žmogaus akiratis prasiplečia, ir ramybę ^{praded} drumsti įvairūs, ^{taisy}fame tarpe ir egzistenciniai, klausimai.

2.4.1. Svajonių ir tikrovės nesuderinamumas. 9 p. d.

Juozas Tysliavos modernėjantis Aš — plačių pažiūrų, imlus naujovėms žmogus. Gimtasis kraštas jam yra maža, uždara, glaudžiai susijusi su tradicija teritorija. Tai — nuoširdi, paprasta aplinka, kuri džiugina lietuvių vaikais, gėlynais, pievomis, samanotomis pastogėmis. Tačiau ši aplinka yra tarsi izoliuota laike. Joje apsiribojama tuo, kas duota ir žmogus netobulėja. Poeto Aš siekia daugiau. Jo pasaulio suvokimas nėra suvaržytas. Jis ir panaikina visas, neleidžiančias žmogui pirmyn judėti ribas. Žmogus negali stovėti vietoje, kai visas pasaulis keičiasi. Jis — pasaulio dalis, privalanti daryti pokyčius. ^{taisy}Bet poeto Aš neranda nusiraminojimo, jis blaškosi tarp „anksčiau“ ir „dabar“, jam skaudu, kad gimtasis kraštas ^{taisy}tarsi nespėja su progresu:

Berlyno restoranuos

Žydėjo elektra,

Dainavo žiburiai,

O mano Lietuvoj,

Surūkusioj lūšnelėj

Tik kerosininė lemputė degė.

Kai Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitose išsivysčiusiose šalyse vyravo prabanga, žymiai kilo kultūros lygis, Lietuvoje dvelkė skurdu bei siaura pasaulėžiūra. Žmogus;

Aptariant tarpasmeninę funkciją, siuntėjo ir priėmėjo ašį, bene labiausiai akį patraukia redakciniai taisymai, susiję su žanriniais lūkesčiais: iš mokslinio teksto tikimasi, kad jis bus beasmenis, išsiskirs abstraktumu, tarptautiniais žodžiais. Redaktorius šiuos stereotipus ima griauti, bet ne radikaliai, o nuosaikiai, išlaikydamas mokslinio stiliaus raišką, bet kartu ją keisdamas, turtindamas. Ypač gausu pavyzdžių, kai keičiamos konstrukcijos su daiktavardžiais, įvardijančiais abstrakcijas: *pasižymi dinamiškumu* → *yra dinamiška* (208-43), *su užsidegimu* → *užsidegęs* (208-147), *po skaityklos sunaikinimo* → *sunaikinus skaityklą* (208-149), *po jų išvairymo* → *juos išvijus* (208-170), *niekada nebuvo tokio bendravimo* → *niekada nebendravo* (208-175), *užsispyrimas, pavyzdingumas, drausmingumas* → *užsispyręs, pavyzdingas, drausmingas* (208-248), *dalyvauja realumo efekto kūrime* → *padeda kurti realumo efektą* (209-6), *išvardijimo* → *sąrašo* (209-23), *aukščiausiąjį sąmoningumą turėję* → *sąmoningiausi veikėjai* (209-25), *po mamos pasakojimo* → *mamai papasakojus* (209-27). Tokių pavyzdžių būtų įmanoma atrasti daug visuose archyvinuose aplankuose. Manytina, kad tai liudija ne vien tik šių taisyčių autoriaus pastangas padaryti tekstą gyvesnį, bet ir ne tokį moksliskai oficialų. Tokią prielaidą paremia ir kai kuriose tekstų vietose keičiamos beasmenės konstrukcijos: *remiamasi* → *remsimės* (209-23), *pavarčius to meto recenzijas, galima pastebėti* → *pavartę ano meto recenzijas, galime pastebėti* (212-171). Beje, veikiausiai teksto oficialumui sumažinti būtojo kartinio laiko veiksmožodžiai verčiami į esamojo laiko: *rašė* → *rašo* (208-6), *išryškėjo* → *išryškėja* (208-9), *neapsiribojau* → *nesiribuju* (208-137), *pasiekdavo* → *pasiekia* (208-171), *mokė* → *moko* (208-236), *užsiminė* → *užsimena* (209-23). Kazimieras Župerka, išsamiai tyrinėjęs laikų sinonimiją, pabrėžia, kad „pasakojimas apie praeitį esamuju laiku esti gyvas ir vaizdingas“ (Župerka 2001: 41). Knyginio atspalvio vengiama ir nelietuviškos kilmės žodžius keičiant į gyvesnes formas: *situacija* → *padėtis* (208-22), *akcentuoja* → *pabrėžia* (208-33), *koncentruotis* → *telktis* (208-153), *areštuojamas* → *suimamas* (208-169), *analogišką* → *panašų* (209-27), *eliminuoti* → *panaikinti* (209-29), *nedeterminuoja* → *nesąlygoja* (209-33), *malonumo eliminavimas* → *atimtas malonumas* (209-33), *transformuojasi* → *keičiasi* (209-40), *herojus* → *veikėjas* (209-43), *charakteriams* → *veikėjams* (209-104), *horizontus* → *akiračius* (209-109), *publikuoti* → *paskelbti* (210-3), *intencijos* → *siekiai* (210-53). Profesorius ieško įvairovės ne tik tokių, jau prigijusių lietuvių kalboje žodžių, keitimu, bet ir redaguoja tas teksto vietas, kur galima vieną lietuvišką žodį pakeisti kitu, ne taip nuvalkiotu: *savybes* → *bruožus* (208-31), *sako* → *teigia* (209-32), *sako* → *aiškina* (209-34), *draugo* → *bičiulio* (209-35), *atskleisti* → *pagrįsti* (209-39), *dėmesio* → *atidos* (209-40), *liudininkai* → *liudytojai* (210-53), *pastebėti* → *pažymėti* (212-17). Šios stilistinės variacijos praplečia mokslinio darbo žodyną ir padeda išvengti klišių, įsitvirtinusių moksliniuose tekstuose ir tapusių vos ne žanro žymeniu.

Analizės pabaigoje dar derėtų aptarti tekstinius ir intertekstinius ryšius. Vienas iš teksto rišlumo ženklų moksliniame tekste – gebėti susieti atskiras pastraipas, sakinius, tinkamai sudėlioti loginius kirčius. Akivaizdu, kad profesorius labai dažnai taisė knyginį atspalvį turintį jungtuką *bei*: anksti pajuto tendencijas, kurios tapo akivaizdžios net šiuolaikinėje šnekamojoje kalboje. Taip pat ieškojo jungčių, kurios nebūtų nuobodžios, dažnai pasikartojančios. Todėl galima atrasti tokių taisyčių: *atrodo* → *regis* (208-33), *laikui bėgant* → *ilgainiui* (208-38), *su laiku* → *ilgainiui* (208-154), *vis tik* → *šiaip ar taip* (208-160), *taip pat* → *irgi* (208-67), *ypač* → *itin* (208-179), *būtent* → *taip pat* (209-24), *visų pirma* → *pirmiausia* (209-25), *matosi* → *aiškiai matyti* (209-28), *ne tik* → *ne vien* (209-29), *matosi, jog* → *matyti, kad* (209-30), *nemaža dalimi* → *labai* (209-38), *iki šiol* → *ligi šiol* (209-103), *sakysime* → *tarkim* (209-108), *vis tik* → *vis dėlto* (210-5), *greičiausiai* → *veikiausiai* (210-5), *nenustabu* → *nereikia stebėtis* (210-71), *nenustabu* → *tad suprantama, kodėl* (210-72), *nenustabu, kad* → *todėl* (210-75), *išimtinai* → *vien* (212-83), *kitaip sakant* → *kitaip tariant* (212-92), *kitaip sakant* → *taigi* (212-92), *turbūt* → *galbūt* (212-93), *bet būtent* → *kaip tik* (212-97), *būtent taip* → *šitaip* (212-38), *bėgant laikui* → *ilgainiui* (212→100), *būtent* → *t. y.* (212-125), *ko gero* → *turbūt* (212-169), *lig šiol* → *kol kas* (212-172). Peržiūrint Gudaičio taisytus žodžius matyti, kad mokslinių straipsnių autoriai linkę kartoti tuos pačius jungiamuosius žodžius, pavyzdžiui, *nenustabu* ar *būtent*. Pakeitus juos kitais, galutinis teksto variantas tampa sklandesnis, straipsnis, Žirgulis žodžiais tariant, ne toks kapotas. Itin daug braukė Gudaitis taisydamas studentų darbus. Profesorius išmesdavo daug nereikalingų straipsnio žodžių, kurie nesuteikia jokios papildomos informacijos, o tik apkrauna tekstą, pavyzdžiui: *susitinka* <...> *su buvusiu Sakalo leidyklos kūrėju A. Kniūkšta* → *susitinka* <...> *su Sakalo leidyklos kūrėju A. Kniūkšta* (208-170), *straipsnį pavadinimu „Ginčui baigti“* → *straipsnį „Ginčui baigti“* (210-6), *atsakomybės jausmo* → *atsakomybės* (210-54), *visiškai atsiriboja* → *atsiriboja* (212-164), *paprastai nepastebėjo* → *nepastebėjo* (212-179).

Ne mažiau redaktoriui svarbūs ir intertekstiniai ryšiai – visa tai, kas susiję su kultūros kontekstu. Gudaitis buvo kalbos, stiliaus ir mokslinis redaktorius, nepalikdavęs jokių netikslumų. Jis taiso ir citatas, kuriose autoriai (anaiptol ne studentai) priverčia klaidų. Tam, kad atrastum eilėraštyje per skubėjimą pakeistą žodį, reikia labai geros literatūrinės klausos, pavyzdžiui: Kossu-Aleksandravičiaus „Katarsio“ eilutė: *Ir sutirpti kruvinoj kančioj* → *Ir sutirpti kruvinoj aukoj* (212-97). Labai atidžiai peržiūrimos pavardės, pavadinimai. Pavyzdžiui, redaktorius išsaugo visus tarpukario leidinių pavadinimus, kurių abu žodžiai buvo rašomi didžiosiomis raidėmis. Vienas iš kurioziškesnių atvejų: Gudaitis ištaisė pavadinimą *Keturių vėjų* → *Keturių Vėjų* (210-34), teksto autorė, skaitydama korektūrinį variantą, sugrąžina mums grafiškai įprastesnę formą *Keturių vėjų* (210-42), o galutiniame korektūriniame

variante profesorius vėl keičia rašybą *Keturių vėjų* → *Keturių Vėjų* (210-47). Jei galutinę korektūrą būtų skaitęs kitas asmuo, veikiausiai tokios smulkmenos net nebūtų pastebėjęs. Gudaitis, būdamas tikras bibliofilas, buvo už autentišką ano meto rašybą, net jei ji ir neatitinka dabarties normų.

Taisyms, kurie net minimaliai papildė dėstomą mintį, taip pat reikėtų laikyti teksto tankinimu, kultūrinio konteksto plėtimu. Pavyzdžiui, profesorius paliko tokį redakcinį pakeitimą *svetimšalius* → *kitataučius* (209-105). Atminty išskyla prezidento Antano Smetonos ištarmė: vienoje savo kalbų jis sakė, kad Lietuvos žydus turime vadinti ne svetimtaučiais, o kitataučiais. Arba keitė *Tarybų Sąjungoje* → *Sovietų Sąjungoje* (208-173), *sovietinė sistema* → *prievartos sistema* (208-173), *šeimininkas A. Sniečkus* → *prievaizdas A. Sniečkus* (210-51). Šie žodžiai turi aiškią konotaciją, išreiškia vertybines nuostatas, profesorius taip įsitraukia į vis dar nesibaigiančią polemiką dėl žodžių, kurie reiškia mūsų pačių santykį su anuo laiku (2 pav.).

Stilistinių variacijų peržiūrėtuose bylos aplankuose išties yra nemažai ir jų visų apžvelgti viename straipsnyje būtų neįmanoma. Vis dėlto tam tikros tendencijos matyti: redaktorius siekė papildyti, pagyvinti, glaudinti kalbą, suteikti jai didesnio ekspresyvumo. Tai darė pačius tekstus įdomesnius, priimtinesnius ne tik autoriams, bet ir skaitytojams.

APIBENDRINIMAI

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad Gudaitis taisė labai daug ir be reikalo. Vis dėlto įsigilinus į redagavimo darbą matyti, kad jis turėjo aiškią redagavimo sistemą, taisė tai, kas padėjo geriau įgyvendinti visas tris teksto funkcijas: reprezentacinę, tarpasmeninę ir struktūrinę, atsakyti į klausimus *kas*, *kodėl* ir *kaip*. Redaguoti tekstai leido geriau perteikti straipsnių autorių mintis: pakeistos antraštės ir paantraštės, skyrių pavadinimai rodė skaitymo kelią, būtojo laiko keitimas esamuoju priartino istorinį laiką prie dabarties, palengvino skaitytojui priimti informaciją, o tekstinių ir intertekstinių ryšių sutankinimas leido kurti rišlų, sklandų tekstą. Toks redagavimas nėra savo autoriteto demonstravimas, o pagalba priėmėjui, t. y. skaitytojui, kuris Gudaičiui turbūt bene labiausiai rūpėjo. Tai darbas, kuris galėtų tapti stimulu ir kitiems redaktoriams: ne aklas taisyklių sekimas, o kruopščiai apgalvotas redagavimas siekiant įgyvendinti esminę teksto paskirtį – būti skaitomam. Profesoriaus Gudaičio redaguoti tekstai yra kaip tik tokie: net studentų darbai, kuriuos redagavo profesorius, atrodo ne prasčiau už garbių mokslininkų tyrinėjimus.

Lituanistika okupacijos replėse

← Kiekviena tauta privalo ^(pažinti) žinoti savo istoriją, tikrą, nepagražintą, ne savo smalsumui tenkinti, o ^{tam, kad} nekartoti praeities klaidų. Nors įvykiai nesikartoja, bet jų raidoje galime išžvelgti tam tikras tendencijas. ^{Pradedame} šimtmetyje ^{ne} nekarta, ne tik suklupta, bet ir pakilta. Būta visko: ir ginkluoto pasipriešinimo, ir tylaus grūmimosi už savo būtį. Pastarojo apraiškų ^{gama} kasdieniniame gyvenime. Mūsų tautos istorija byloja, kad per pastaruosius šimtmečius nepriklausomybė ^{ne} paskovota ginklu, bet jos pasekta ^{de} ilgalaikiu, kruopštau ir sąmoningu darbu. Analizuodami nesena ^{ne} kultūros praeitį, nesunkiai įsitikinsime, kad Lietuvoje intensyviai grumtasi dėl ^{ne} savos tautos išlikimo. Vienas tokios veiklos židinių – okupacijos metu ^{ne} Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra. Tai buvo unikalus kolektyvas, kurį ^{ne} nekarta mėginta išsklaidyti: katedra svarstyta aukščiausiose marionetinės Lietuvos valdžios instancijose, jai nestokojo dėmesio ir ^{ne} respublikos ^{ne} šeiminių A.Sniečkus.

Katedra Vilniuje buvo įkurta, atgavus senąją Lietuvos sostinę. Prie jos ištaku stovėjo mūsų ^{ne} kultūros korifėjai profesoriai Mykolas Biržiška ir Vincas Mykolaitis-Putinas. Jie abu darbavosi ir pirmos bolševikinės Rusijos aneksijos, ir nacistinės Vokietijos okupacijos metais. Vėliau šiu dvejų ^{ne} kultūros milžinų keliai išsiskyrė: ^{ne} antrosios Rusijos aneksijos M.Biržiška pasitraukė į Vakarų, o V.Mykolaitis liko savajame krašte. Jis, kurį laiką vadovavo Lietuvių literatūros katedrai ir okupacijos metais. Tačiau ^{ne} palikęs ^{ne} vedėjo postą, jo asmenybė ^{ne} toliau veikė šią katedrą. Tai – akivaizdu, tyrinėjant katedros istoriją.

2000 metų spalio 5-6 dienomis Vilniaus universitete įvyko mokslinė konferencija ^{ne} katedros veiklai per ^{ne} šešis dešimtmečius aptarti. Skaitytų pranešimų pagrindu ^{ne} papildžius juos nauja medžiaga, išleista knyga „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra: 1940 – 2000“ ^{ne} Darbas užbaigiamas trumpu katedros pristatymu pirmuoju atkurtos valstybės dešimtmečiu. ^{ne} jos veikla apžvelgiama dviem aspektais: memuariniu ir tiriamuoju. ^{ne} Darbas suskirstytas skyriais: ISTORIJA (apie ją kalbama ir kituose skyriuose) – V.Kubilius ^{ne} katedrą 1940–1944 laikotarpiu M.Lukšienė – pokari iki 1959-ųjų; V.Zaborskaitė rašo apie Literatūros teoriją pokario metais; V.Daujotytė-Pakerienė

¹ Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra: 1940 – 2000 / sudarė G.Vilūnas. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2002. – 347 p.

Mašinos raštas.
↓
istorija

ne katedra
? pabaraž!

metais

15

rašybinis

2 pav. Stilistinės žodyno variacijos (210-51)

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Gudaitis, Leonas. Darbai ir Dienos – liuanistinis humanitarų leidinys. *Darbai ir dienos*, 2006, t. 45, 291–292.
- Gudaitis, Leonas. *Darbų ir Dienų archyvas*. VDU biblioteka, VDU A. 4, B. 208–212.
- Gudaitis, Leonas. Pratarmė. *Darbai ir dienos*, 1995, t. 1 (10), 4–5.
- Gudaitis, Leonas. *Spauda ir žmonės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
- Coupland, Nicolas. *Style – Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Genette, Gerard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Karlgren, Jussi. Textual Stylistic Variation: Choices, Genres and Individuals. In *The Structure of Style*. Eds. Shlomo Argamon, Kevin Burns and Shlomo Dubnov. Berlin, Heidelberg: Springer, 2010, 113–125; prieiga internete <<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1042734/FULLTEXT01.pdf>>.
- Marcinkevičienė, Rūta. *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Piročkinas, Arnoldas. Jonas Jablonskis redaguoja Vaižgantą. *Archivum Lithuanicum*, 2002, nr. 2, 151–164.
- Pupkis, Aldonas. Iš atsiminimų apie Aleksandrą Žirgulį. *Gimtoji kalba*, 2009, nr. 5; prieiga internete <<https://www.llvs.lt/?recensions=603>>.
- Žirguly, Aleksandras. Redagavimo keliai ir kryžkelės. *Mūsų kalba*, 1981, nr. 6, 3–10.
- Župerka, Kazimieras. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2001.

Aurelija Mykolaitytė

THE EDITORIAL PRINCIPLES OF PROFESSOR LEONAS GUDAITIS

SUMMARY. The first issue of Vytautas Magnus University's scholarly journal *Deeds and Days* (*Darbai ir dienos*) was published in 1930. After being discontinued during the Soviet occupation, its publishing was resumed in 1995. Professor Leonas Gudaitis (1935–2019) edited the revived scholarly publication *Deeds and Days* for more than a decade: from 1994 until 2006. In total, 36 volumes (no. 1 (10)–45) were prepared, their size being 20 or more printer's sheets. The rich legacy of their editing is unquestionable: VMU Library holds the files of these publications, in which the scholarly editor's work is documented starting from the idea for the creation of thematic volumes and ending with the final version. The plans for the thematic volumes, the edited texts of the authors, and the proof-read versions are all presented. The professor's entries attest to the focus on the graphical expression in addition to the written text: the scope of Gudaitis's work included artistic editing. This article is limited to the stylistic editing of the journal: the corrections of its vocabulary and syntax. There is a particularly strong focus on stylistic variations; explorations of what was corrected and why; and discussions of how the editorial principles could be defined. The analysis reveals that Gudaitis avoided stylistic monotony and stock expressions above all else and sought to ensure the text was brisk, rich, and succinct.

KEYWORDS: *Deeds and Days*, literaturology, editing, norms of language use, stylistic variations.